

פתרון הבחינה בגאוגרפיה, 2 יח"ל מועד קיץ 2009

שאלונים: 573 , 057203

מוגש על-ידי: אורי רעי ואלי לוי

מורים לגאוגרפיה ברשת בתי הספר של יואל גבע

2 יחידות לימוד כחלק של בחינה מפוצלת ב- 3 או ב-5 יחידות לימוד

פרק שני – גאוגרפיה של ארץ-ישראל

(תוכנית הלימודים החדשה - גאוגרפיה ופיתוח הסביבה)

על הנבחן לענות על שתיים מהשאלות 8-14

שאלה מספר 8 – מים

א. למדינת ישראל בעיית מים קשה הנובעת ממספר גורמים (על הנבחן היה לציין לפחות גורם אחד):

1. גידול באוכלוסייה ועלייה ברמת החיים- הריבוי הטבעי וגלי העלייה הביאו לגידול באוכלוסית ישראל ויצרו ביקוש רב למים בצריכה ביתית, בחקלאות ובתעשייה.
2. שינויים אקלימיים, שנות בצורת רבות הביאו למצב של מחסור במים וירידת מפלס המים בכינרת ובמאגרי מי התהום של ישראל.

ב. נימוקים בעד שימוש בספינות התפלה (על הנבחן היה לציין שני נימוקים):

1. שטחי קרקע יקרים- בנייה של מתקנים על קו החוף גוזלת שטחי קרקע יקרים על החוף שיכולים לשמש לנופש, פנאי ותיירות. לישראל שיעור חופיות נמוך (מעט שטח של חוף ים ביחס לגודל האוכלוסייה).
2. מחסור חמור במים- נכון להיום יש מחסור חמור במים בארץ ופגיעה קשה בחקלאות ובגיינות, ויש צורך דחוף לספק פיתרון מהיר כדי לצמצם נזקים בכלכלה ובנוף.

נימוקים נגד השימוש בספינות התפלה (על הנבחן היה לציין שני נימוקים):

1. יקר- עלות ההתפלה של מים בספינות והנחת תשתית זמנית מאוד יקרה, ויש פתרונות אחרים זולים יותר כרגע כמו יבוא מים מתורכיה.
2. איכות סביבה- הספינות לאורך החוף עלולות לפגוע במי הים, בגלל זיהום של שפכים, ותשתיפים של מתקן התפלה.

- ג. דרכים להתמודדות עם בעית המים בישראל (על הנבחן היה לציין דרך אחת):
1. **הקמה של מטשי"ם** (מתקן טיהור שפכים) נוספים, כדי להגביר את טיהור מי הקולחים ולהרחיב את הספקת המים המטוהרים לחקלאות.
  2. **זריעת עננים** - פיזור של (יודיד הכסף) גרעיני התאבות בשמים, כדי להגביר את כמות הגשם בעונת החורף.
  3. **בניה של מאגרים** שאוגרים מי שטפונות בחורף ושימוש בהם להחדרה או להשקייה.

שאלה מספר 9 – תעסוקה : על פי האטלס החדש- האטלס הלאומי

- א. השינויים שחלו במספר המועסקים בתעשייה :
- נפת אשקלון**- מגמה של עלייה במספר המועסקים בתעשייה מ- 25,000 ל- 50,000.
- נפת נהריה**- עלייה במספר המועסקים כמו באשקלון ובנוסף עליה במקדם הריכוז מ- 1.3 ל- 4.
- ב. בנפת תל אביב המגמה הפוכה לזו של נהריה ואשקלון, ישנה ירידה של מספר המועסקים בתעשייה מ- 200,000 ל- 100,000 מועסקים, ובמקביל ירידה במקדם הריכוז מ- 4 ל- 1.3.
- הגורם לתהליך** (על הנבחן היה לציין גורם אחד):
- תל אביב הופכת לעיר עולם והיא חלק מתהליך הגלובליזציה שעובר על כלכלת ישראל. בעיר צומחים ענפי המסחר השירותיים והפיננסים, על חשבון ענפים מסורתיים של התעשייה.
- התהליך המטרופוליני של תל אביב, של עלייה במחירי הקרקע, גורמת למפעלי תעשייה לעזוב את המרכז המטרופוליני ולעבור לשוליים.
- אוכלוסיית תל אביב משכילה יותר עוסקת בענפים של טכנולוגיה גבוהה (היי-טק) ולא בענפים של כלכלה מסורתית.
- ג. הגרף מציין מעבר של כלכלת ישראל תהליך של גלובליזציה ומצביע על מעבר לכלכלה פוסט תעשייתית, שבה ענפי הכלכלה המסורתיים של חקלאות ותעשייה, יורדים במשקלם היחסי ואת מקום תופסים ענפי השרותים והפיננסים.

שאלה מספר 10 - שטחים פתוחים

א. **שטחים פתוחים** - הם שטחים שאין עליהם בנייה או שימוש קרקע אחר. נחשבים גם "ראות ירוקות".

חשיבותם של השטחים הפתוחים:

- שטח פתוח לפנאי ונופש עבור תושבי המטרופולינים שבהם בניה צפופה.
  - שטח שבו הטבע יכול "להתחדש", לאפשר חילחול של מי גשם לאקוויפרים, שטח של עצים וצמחיה כדי לשפר את איכות האוויר. שטח שבו נשמר החי והצומח הטבעיים של האזור.
  - שימושי הקרקע שעבורם מסבים שטחים פתוחים (על הנבחן היה יציין שני שימושים):
    - בנייה של ערים / ישובים** - הצורך במקומות מגורים, וגידול באוכלוסיה יוצר לחץ על השטחים הפתוחים כדי לבנות שכונות, ערים וישובים.
    - חקלאות/ תעשייה** - הקמה של אזורי תעשייה או שטחי חקלאות על השטח. בגלל ההתפתחות של המטרופולינים נדחקים שימושי הקרקע של חקלאות ותעשייה לשוליים, ונוצר מאבק ביניהם על השטח הפתוח.
- הדרך לעצור את התהליך: חקיקה של חוקים לדוגמה - תמ"א (תוכנית מתאר ארצית), אשר מגדירה את שימושי הקרקע המותרים בכל אזור בארץ.

ג. דוגמאות לשיקום שטחים פתוחים (על הנבחן היה לציין דוגמה אחת):

- מחצבות** - בעקבות הקמה של מחצבות באזור הכרמל נוצרה פגיעה קשה בנוף בשטח הפתוח. המחצבות חוייבו לסדר את הנוף, לנטוע מחדש עצים, והשטח חוזר להיות אזור של טבע פתוח.
- נחלים** - לדוגמה נחל חדרה שעבר תהליך של זיהום רב ופגיעה בעקבות תהליכי בנייה, תיעוש, שפכים ורעלים. כדי להציל את הנחל הוא עבר תהליך של שיקום. הנחל טופל, המים בו נקיים והוא הפך לפארק לנופש ופנאי.

שאלה מספר 11 – תחבורה

א. **בעיית התחבורה** - צפיפות ועומס של כלי רכב על רשת הכבישים שגורמת לפקקים ובעיות של זיהום אוויר.

ב. ההסברים לבעיית התחבורה (על הנבחן היה להסביר שתי סיבות לבעיה):

- עלייה בגודל האוכלוסייה וברמת החיים** שיצרה ביקוש רב למכוניות והביאה לעליה מהירה במספר כלי הרכב בארץ.
- קצב פיתוח הכבישים איטי**, שטח הארץ קטן וההשקעה בתשתית נמוכה ולכן נוצר לחץ של רכבים בארץ.

3. **תהליך פירוור וצמיחה של מטרופולינים** ללא פיתוח של רשת תחבורה המונית יוצר לחץ של רכבים בעיקר במטרופולינים.

ג. נימוקים לטענה (על הנבחן היה לציין נימוק אחד בעד אן נגד):
שטח המדינה קטן והמדינה צפופה מאוד בעיקר במטרופולינים, והאפשרות להרחיב את אורך הדרכים מצומצמת ביחס לעלייה המהירה במספר התושבים. ולכן, הפתרון היחידי לבעיית העומס הוא הסעת המונים של רשת מסילות הברזל ובניה של רכבת תחתית ורכבות קלות בערים.

שאלה מספר 12 – האוכלוסיה הערבית בישראל

א. השינויים הדמוגרפיים הצפויים:

1. ירידה באחוז הילדים הצעירים בקרב האוכלוסיה. משקלם היחסי של הילדים יורד בגלל צימצום שיעורי הילודה. האוכלוסיה הערבית עוברת תהליך של מודרניזציה, ההשכלה עולה, מעמד האשה עולה ולכן שיעורי הילודה יורדים.
2. אחוז המבוגרים עולה- עלייה בתוחלת החיים של האוכלוסיה בעקבות שיפור בתנאי החיים. רמת הבריאות עולה, שיפור בתשתיות ובמזון.

ב. השינויים בחברה:

1. עלייה ברמת החיים ושיפור כלכלי. היחס בין המפרנסים לתלויים משתנה וההכנסה לנפש עולה.
2. דרישה רבה יותר לשרותים לאוכלוסיה המבוגרת כמו מרפאות, דיור מוגן, מועדונים על חשבון צמצום גני ילדים ומוסדות חינוך.

שאלה מספר 13 - מדרש תמונה - מכתש רמון

א. הנימוקים בעד בניית המלון:

1. המלון יספק **מקומות עבודה** רבים באזור שנמצא בפריפריה ויש בו שיעורי אבטלה גבוהים וחסרים מקומות עבודה.
2. **פיתוח תיירות**- הבניה של המלון מביאה לאזור גם שירותים נלווים כמו מסעדות, מוניות ושירותי תיירות שיביאו לפיתוח הנגב וניצול היתרונות של הטבע והאקלים.

הנימוק נגד בניית המלון:

פגיעה בנוף- באזור טבע ונוף ייחודיים וכל פגיעה של בנייה, ותשתית כבישים פוגעת באוויר, במים, בבעלי החיים ובנוף הטבעי. ניתן להקים את המלון בתוך בשטח העירוני הבנוי.

ב. שימושי קרקע בנגב:

1. שמורות טבע ושטח פתוח.
  2. שטחי אש ובסיסי צה"ל.
  3. חקלאות.
  4. תעשייה, לדוגמה- מפעלי פוספטים, גבס וניצול מחצבים.
- עיקר התחרות בשימושי הקרקע בין שמורות הטבע לצבא שצריך את שטחי האש. המטיילים שמנצלים את הטבע הפתוח- מול צה"ל שחייב שטחים נרחבים לאימונים.

פרק שלישי – גאוגרפיה של המזרח התיכון

על הנבחן לענות על שתיים משאלות 15-19

שאלה מספר 15 : סוריה - דמשק

א. גורמי מיקום של דמשק אשר הביאו לגידולה במאה ה- 21 (על הנבחן ביב לציין שני גורמים):

- צומת דרכים- דמשק, הוקמה על פרשת דרכים חשובה באזור המזרח התיכון. העיר נמצאת על הדרך החיג'אזית, דרך עוליי הרגל למכה. בעבר כך גם במאה ה- 20, דרך זו משמשת את עולי הרגל.
- נווה מדבר- העיר שוכנת באזור נווה מדבר, ולכן בעורף שלה תנאים טובים לחקלאות. ממזרח, מדבר סוריה הגדול וממערבה הרי הלבנון. את העיר חוצה נהר הברדה ובקרבתה גם נהר העוג', המספקים מים.
- צומת דרכים- מיקומה על כביש ביירות דמשק. דרך זו משמשת ציר מעבר חשוב לסחורות אל נמל ביירות.

ב. מאפייני העיר המזרח תיכונית הבאים לידי ביטוי במפה (על הנבחן היה לציין שלושה מאפיינים):

1. האלמנט הביטחוני- העיר **מוקפת חומה** (כמו כן במצודה שימשה כאזור תצפית גבוה).
2. האלמנט הדתי- במרכז העיר **מסגד**.
3. האלמנט הכלכלי- במרכז העיר **השוק**, עורק החיים הכלכלי של העיר.
4. מחוץ לחומות **שכונות העוני**, תופעה שהחלה עם פיתוח העיר אל מעבר לחומות.

שאלה מספר 16 - תפוסת אוכלוסייה

א. הגורמים להיווצרותם של אזורים צפופי אוכלוסייה במזרח התיכון עם דוגמה לכל גורם (על הנבחן היה לציין שני גורמים):

1. **מקורות מים** - אזורים בהם יש מקורות מים כמו נהרות ואגמים. חלק נכבד משטחו של המזרח התיכון נמצא בתחום רצועת המדבריות העולמית. עמקי הנהרות ומקורות המים מהווים גורמי משיכה בשל המחסור במים. דוגמאות: הנילוס במצרים. נהרות הפרת והחידקל בתחומי עירק, טורקיה וסוריה.

2. **אזורי החוף** - לאורך כל ההיסטוריה, הייתה התיישבות לאורך חופי הים משום שאזורים אלה הם בעלי אקלים נוח יחסית (אקלים ים תיכוני) וכן משום שהם משמשים למסחר בינלאומי. דוגמאות: חופי הים התיכון, חופי טורקיה, חופי המפרץ הפרסי.

3. **אזורים עשירים במחצבים** - המזרח התיכון ידוע כאזור עשיר בנפט במיוחד. גילוי הנפט הביא לפיתוח תעשיית הזיקוק והתעשייה הפטרוכימית. אלה משכו אוכלוסייה. דוגמאות: אזור המפרץ הפרסי, אזורים שונים באיראן, צפון מצרים, תעלת סואץ.

4. **מרכזי דת** - המזרח התיכון הוא מקום לידתן של הדתות המונותאיסטיות. בסמוך למרכזי דת חשובים צמחו ישובים גדולים. דוגמאות: מכה ומדינה, איסטנבול, ירושלים ועוד.

5. **ערי הראשה** - עם תחילתו של תהליך העיור המואץ (לאחר העצמאות מהשלטון הקולוניאלי) החלה הגירה מאסיבית מהאזורים הכפרים אל הערים המרכזיות. לרוב המהגרים עברו לערים בעקבות שינויים בחקלאות. דוגמאות: קהיר, עמאן, בגדד, איסטנבול, טהרן, אנקרה, דמשק וביירות.

6. **אזורים מושכי תיירות** - כמו טורקיה, ביירות, לדיקיה בסוריה ועוד

ב. דוגמאות למדיניות של פיזור אוכלוסייה שהופעלה במדינות שונות במזרח התיכון:

מצרים: בניית ערים חדשות באזור המדבר המערבי ומצפון מערב לנילוס. פיתוח אזור סיני וערי תעלת סואץ. מצרים ביקשה להקל את לחץ האוכלוסייה העצום על אזור הנילוס. לכן נבנו ערים חדשות, פותחה התיירות בעיקר באזור סיני, כמו כן תעשיית הנפט בערי התעלה.

סוריה: פיתוח אזור הגיזרה, צפון מזרח סוריה, אזור הפרת הסורי. נבנה סכר טבקה לשם אגירת מים וכן פיתוח החקלאות, כדי לפתח את אזורי המדבר ומזרח סוריה.

טורקיה: פיתוח אזור הרמה האנטולית, אסם התבואה של המזרח התיכון. טורקיה בנתה שורה של סכרי ענק כמו אתא טורק, שנועדו להעביר מים לאזור אנטוליה. הפרויקט הביא לפיתוח נרחב של אזור זה.

שאלה מספר 17 - חשיבותו הבין-לאומית של המזרח התיכון

א. **המגמה** (על הנבחן היה לתת הסבר אחד): עלייה מתמדת ועקבית במספר הנוסעים שעברו בשדה התעופה דוחא (קטאר).

1. **תיעושו** של אזור המפרץ הפרסי. האזור הוא מרכז לתעשיית נפט כמו גם טכנולוגיה ומחשבים.
2. **מודרניזציה** - במדינה מתקיימים תהליכי מודרניזציה מתקדמים.
3. **הגירה** מאסיבית של מהגרי עבודה לאזור המפרץ הפרסי.
4. **תיירות** - אתרי תיירות ייחודיים באזור.
5. **שרותי תעופה** מוזלים בנמל התעופה של דוחא.
6. ירידה במחירי הטיסות בעולם.

ב. **יתרונות** עבור המזרח התיכון בגלל מיקומם של אתרים קדושים בתחומו (על הנבחן היה להציג יתרון אחד):

1. האזור נמצא במוקד עולמי, חשיבותו הגיאופוליטית עולה, הדבר מושך משקיעים.
2. האזור זוכה הכנסות ישירות ועקיפות מצליינות ומעולי רגל הבאים לפקוד את האתרים הקדושים.

חסרונות עבור המזרח התיכון בגלל מיקומם של אתרים קדושים בתחומו(על הנבחן היה להציג חסרון אחד):

1. האזור חשוף למאבקים בין דתיים ואתניים שונים, מלחמות על רקע דת.
2. קיימות מגבלות על אוכלוסיות שונות בשל הבדלי דת או מין או גזע.
3. קיומם של משטרים עם זיקה לדת וכך ישנה פגיעה בחופש הפרט.

ג. חשיבותו של המזרח התיכון בעתיד (על התלמיד להציג נימוק אחד האם יחול שינוי בכך בעתיד):

קביעה: חשיבותו של המזרח התיכון **לא תרד** בעתיד.
נימוקים:

1. האזור תמיד יישאר מוקד דתי.
2. האזור ישמש גם בעתיד כגשר אווירי או ימי.
3. באזור ישנן עתודות הנפט הגדולות ביותר בעולם.
4. באזור קיימים אתרים אקזוטיים מושכי תיירות.
5. באזור ישנם אתרים ארכיאולוגיים ואחרים החשובים לאנושות.

קביעה: חשיבותו של המזרח התיכון **תרד** בעתיד.

נימוקים:

1. מציאת אנרגיה חלופית תוריד את חשיבות הנפט.
2. הסכסוכים המתמשכים יביאו לבידודו של האזור במערכת הפוליטית העולמית.

שאלה מספר 18 - הובלת נפט במזרח התיכון :

א. ארבעת היעדים הגדולים (מהגדול לקטן) שאליהם מיוצא נפט מהמזרח התיכון :

1. דרום מזרח אסיה.
2. יפן.
3. מערב אירופה.
4. ארצות הברית.

ב. השפעת השיקולים **הפוליטיים** על הובלת נפט (על הנבחן היה להביא דוגמה **אחת**):

1. האזור עתיר סכסוכים שגורמים לאי שקט ומתיחות – סכסוכים בין אירן למדינות המפרץ הפרסי.
  2. הסכסוך הערבי הישראלי – סכסוך שהביא למלחמות רבות וגם לסגירת מעברי ים חשובים.
  3. מלחמת אירן עירק. המלחמה הביאה לסגירת מייצרי הורמוז.
  4. שתי מלחמת המפרץ יצרו מתח והביאו לסגירת המפרץ הפרסי.
- כתוצאה מסכסוכים אלה ואחרים החליטו מדינות המפרץ וסעודיה לחבור ולהקים רשת של צינורות נפט שיאפשרו אספקת נפט סדירה מבלי להיכנס לאזורים מוכי סכסוך כמו תעלת סואץ או המפרץ הפרסי ומייצרי הורמוז.

השפעת השיקולים **הכלכליים** על הובלת נפט (על הנבחן היה להביא דוגמה **אחת**):

1. מיכליות על (גדולות) אינן מסוגלות לעבור דרך תעלת סואץ לעבר המפרץ הפרסי.
  2. עלות השימוש בתעלת סואץ גבוהה.
  3. עלות ההובלה במיכליות נפט גבוהה.
  4. עבור מדינות מערב אירופה (הצרכן השלישי ברמתו) השימוש בנמלי הים התיכון כמסופי נפט חוסך עלויות משמעותיות.
  5. אספקת נפט בצינורות היא רציפה ויעילה.
  6. אספקת נפט דרך מדינות שאין להן נפט חוסך להן עלויות (ירדן או לבנון).
  7. הובלה במיכליות נפט מסוכנת ועלולה לגרום לנזקים חמורים לסביבה ולכן תהיינה עלויות גבוהות לבעלות המיכליות.
- כתוצאה משיקולים אלה הוקמו צינורות נפט מאזור המפרץ הפרסי אל נמלי הים התיכון וכן לעבר אזור ים סוף.

ג. נזקים לסביבה כתוצאה מהובלת נפט :

1. פגיעה קשה במימי הים התיכון עקב **דליפת נפט ממיכליות**.
2. פגיעה קשה במי התהום עקב **דליפה מצינורות הנפט**.
3. **צפיפות רבה בנמלי הים** התיכון עקב תנועת מיכליות ערה.
4. צינורות הנפט פוגעים באתרים סביבתיים ייחודיים.